

JANUSZ SOLAK

Warszawa

Adaptacja systemów oświaty i szkolnictwa wyższego w Rumunii do standardów UE

1 stycznia 2007 roku Rumunia stała się pełnoprawnym członkiem Unii Europejskiej. Ze wszystkimi przywilejami i zobowiązaniami z członkostwa wynikającymi. Także w obszarze edukacji, nauki i szkolnictwa wyższego. Reforma systemu edukacji odstawiła do lamusa system poprzedni, „niekompatybilny” z europejskimi wyzwaniami, i nie „na miarę oczekiwań nowoczesnego społeczeństwa”. Rumuni z żalem pożegnali system stary, żalem tym większym, że – co należy podkreślić – nie był zły. W szczególności szkolnictwo średnie i wyższe. Wszystkie rumuńskie licea miały uprawnienia nauczania na poziomie matury międzynarodowej, ich absolwenci mogli ubiegać się o miejsca na uczelniach wyższych na Zachodzie (to, czy byli w stanie z uwagi na nieporównywalne koszty, to zupełnie inna sprawa). Wysoki poziom nauczania języków obcych w szkołach podstawowych i średnich skutkowało tym, że uniwersytety – z reguły już od pierwszego roku studiów – otwierały równoległe kierunki studiów w dwóch, a nawet trzech językach obcych (przykładowo – na Uniwersytecie Bukareszteńskim sama „politologia” prowadzona była w trzech językach: rumuńskim, francuskim i angielskim). Dobrze to świadczyło o poziomie zarówno studentów oraz – co ważniejsze – nauczycieli akademickich, zdolnych z jednej strony przyswajając sobie wiedzę, z drugiej prowadzić wykłady i ćwiczenia w obcym języku.

Spółeczeństwo rumuńskie jest młode¹. Nie jest to zjawisko odosobnione w skali europejskiej, lecz w warunkach rumuńskich szczególnie interesujące, albowiem w prostej linii przekłada się na politykę edukacyjną państwa. Na różnych poziomach edukacji kształci się bez mała połowa ludności Rumunii w wieku poniżej 24 roku życia, co stanowi 93,6% grupy wiekowej objętej kształceniem obowiązkowym². Do szkół publicznych finansowanych przez państwo uczęszcza zdecydowana większość ogółu uczniów (95,6%). Prywatne placówki edukacyjne, zakładane i prowadzone przez organizacje pozarządowe funkcjonują przede wszystkim na poziomie szkolnictwa wyższego.

Jeszcze w 1996 roku, kiedy prawie połowa uczniów podlegająca nauczaniu obowiązkowemu mieszkała na wsi (45%), w środowisku wiejskim funkcjonowało zaledwie 185 liceów, z 1225 istniejących w całym kraju (skądinąd ich poziom nauczania był bardzo wysoki). Podobnie niekorzystne proporcje utrzymywały się wśród kadry dy-

¹ Zamierzona polityka władz komunistycznych, mająca na celu podniesienie przyrostu naturalnego, dała wynik w postaci 18,1‰ (1967), najwyższego z notowanych w XX wieku. Obecnie struktura wieku ludności wygląda następująco: 0–14 lat – 19%; 15–59 lat – 62%; oraz 60 lat i więcej – 19%.

² W roku szkolnym 2003/2004, czyli w momencie przyjęcia Rumunii w poczet członków UE – 46,88%. Za: *Systemy edukacji w Europie – stan obecny i planowane reformy. Rumunia*, Rumuńskie Biuro Eurydice, <http://www.eurydice.org> (dostęp: 10.09.2010 r.).

daktycznej: 120 tysięcy nauczycieli uczyło na wsi, w miastach ponad 180 tysięcy. Statystyki były przerażające, chociaż nie mogły dziwić: 11% populacji wiejskiej nie miało nawet wykształcenia podstawowego, 29% kończyło edukację na szkole podstawowej. Sytuacja w oświacie była wiernym odbiciem stanu państwa; szkolnictwo i nauka nie znalazły się na liście priorytetów. Problemem budzącym spore zastrzeżenia i niepokój w Europie była opieka nad osieroconymi i porzuconymi dziećmi. Dziesiątki tysięcy opuszczonych nieletnich żyło na ulicy, lub wegetowało w państwowych domach dziecka, w warunkach skrajnej nędzy, często wynikającej z niegospodarności i nadużyć personelu w gospodarowaniu dysponowanymi środkami. Zagraniczna pomoc była źle wykorzystywana. Brakowało programów, które zapewniłyby rozwiązanie problemu na zadowalającym poziomie³.

Opracowany już w 2000 roku średnioterminowy program rozwoju gospodarczego Rumunii, stanowiący strategię przygotowania państwa do integracji z Unią Europejską, przyjęty został jako podstawa Programu Rządowego na lata 2001–2004 i Planu Działania, będącego wykładnią jak „program” realizować. W koncepcje te wpisała się szeroko rozumiana i gruntowna reforma systemu edukacyjnego.

1. Reforma systemu edukacji

Zmiany i ulepszenia na różnych obszarach i różnych poziomach rumuńskiego systemu edukacji wprowadzane były ewolucyjnie, zgodnie ze zmianami gospodarczymi, społecznymi, politycznymi oraz kulturowymi zachodzącymi w społeczeństwie.

Przede wszystkim – począwszy od roku szkolnego 2003/2004 – obniżono wiek rozpoczynania kształcenia obowiązkowego i przedłużono okres jego trwania, zreformowano programy nauczania oraz system kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli i dyrektorów szkół, tudzież usprawniono zarządzanie szkołami i zasady ich finansowania.

Reforma programów nauczania w sferze „organizacyjnej” uelastyczyła programy i plany nauczania, dostosowała programy nauczania dla szkół podstawowych do potrzeb nowej grupy wiekowej (6–10 lat), opracowała nowe programy nauczania dla dwóch cykli liceum, dla szkół sztuk pięknych i rzemiosła oraz roku uzupełniającego. W sferze „edukacyjnej” dostosowała programy nauczania do indywidualnych potrzeb zgodnie ze zmianami zachodzącymi w społeczeństwie, rozwinęła umiejętności kreatywnego i krytycznego myślenia, korzystania z nowoczesnych technologii i rozwiązywania problemów, by w konsekwencji „nauczyć” uczniów wykorzystywania zdobytej wiedzy i kompetencji w nowych kontekstach, związanych z konkretnymi sytuacjami życiowymi, i uświadomić, że kształcenie obowiązkowe jest podstawą do rozwijania niezbędnych umiejętności i przygotowania samego siebie do procesu uczenia się przez całe życie.

Reforma kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli umożliwiła im przyjęcie odpowiednich strategii nauczania i uczenia się, powiązanych nowymi ce-

³ S. Brasoveanu, *County programme for the monitoring and evaluation of street children*. „In the Interest of the Child” 2002, nr 1, s. 8.

lami i treściami, które zostały określone w nowym ramowym programie nauczania, oraz stosowania nowych metod oceny procesu kształcenia i jego efektów.

Nauczycieli przedszkolnych (*educatori*) i nauczycieli szkół podstawowych (*învățători*) przygotowuje się w liceach pedagogicznych (szkołach średnich II stopnia). Nauczyciele szkół podstawowych (*institutori*), specjalizujący się w takich przedmiotach, jak języki obce, wychowanie muzyczne i wychowanie fizyczne, są absolwentami kolegiów uniwersyteckich, które prowadzą krótkie studia dwuletnie (dla absolwentów liceów pedagogicznych) lub trzyletnie (dla absolwentów innych liceów). Nauczyciele szkół średnich I i II stopnia (*profesori*) kończą studia długiego cyklu, trwające od czterech do pięciu lat, zależnie od przedmiotu, którego mają uczyć⁴. Nauczyciele akademicy muszą posiadać dyplom ukończenia studiów długiego cyklu oraz dyplom ukończenia studiów doktoranckich.

Na szczeblu krajowym utworzono dwa organy – Narodowe Centrum Kształcenia i Doskonalenia Zawodowego Nauczycieli Oświaty (*Centrului Național de Formare a Personalului Didactic din Învățământul Preuniversitar*) oraz Narodowe Centrum Kształcenia i Doskonalenia Zawodowego Kadry Kierowniczej Placówek Oświatowych (*Centrului Național de Formare a Managerilor din Învățământul Preuniversitar*), które monitorują zmiany w dziedzinie kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli i dyrektorów szkół⁵. Przede wszystkim jednak:

- opracowują standardy kształcenia i doskonalenia zawodowego, programy kształcenia i doskonalenia zawodowego umożliwiające poświadczanie kwalifikacji w miejscu pracy i uzyskiwanie pedagogicznych tytułów zawodowych, nowe metodyki kursów doskonalenia zawodowego, programy wsparcia dla młodych nauczycieli, oraz strategie kształcenia i doskonalenia nauczycieli na poziomie poniżej szkolnictwa wyższego;
- określają kryteria i metody akredytowania, a następnie akredytują programy doskonalenia zawodowego oparte na ogólnokrajowych standardach, oraz ścieżki rozwoju zawodowego nauczycieli;
- nadzorują rozwój kursów doskonalenia zawodowego, zapewniają równowagę pomiędzy popytem a popytem na rynku kształcenia i doskonalenia zawodowego nauczycieli, oraz analizują efekty takiej działalności;
- przygotowują projekty dotyczące finansowania doskonalenia zawodowego z różnych źródeł i wspierają bezpośrednio szkolenia prowadzone przez Centrum Pomocy Dydaktycznych dla Nauczycieli.

Oprócz kursów aktualizujących wiedzę i umiejętności w ramach rozwoju zawodowego, kształcenie i doskonalenie zawodowe nauczycieli obejmuje szkolenia dotyczące korzystania z komputera jako narzędzia dydaktycznego oraz rozwijające nowe umiejętności z wykorzystaniem nowoczesnych technologii.

⁴ *Standarde pentru funcțiile didactice din învățământul preuniversitar*, http://www.old.edu.ro/cnfp/standarde_did.htm.

⁵ *Hotărâre pentru modificarea și completarea Hotărârii Guvernului nr. 604/2001 privind înființarea Centrului Național de Formare a Personalului din Învățământul Preuniversitar* (uchwała rządu w sprawie... powołania Narodowego Centrum Kształcenia i Doskonalenia Nauczycieli) nr 2.191 z 30.11.2004 r.

Reformy związane z usprawnieniem zarządzania szkołami i ich finansowania objęły w sferze organizacyjnej modernizację systemu informatycznego, niezbędnego do zarządzania edukacją na wszystkich poziomach i udoskonalenie ewaluacji procesu kształcenia, w sferze merytorycznej – szkolenia dla dyrektorów szkół, przygotowujące ich do wykonywania zadań związanych z zarządzaniem zasobami finansowymi i ludzkimi, programami nauczania, oraz do rozwijania administracyjnych i finansowych kompetencji. Krajowa Rada ds. Finansowania Szkolnictwa Wyższego (*Consiliul Național de Finanțare a Învățământului Superior* – CNFIS) przedstawia projekty strategii i metod finansowania publicznych placówek oświatowych. Nowy system finansowania uwzględnia kryteria dla każdego rodzaju wydatków.

Reforma kształcenia zawodowego dotyczyła utworzenia szkół sztuk pięknych i rzemiosła, zmian w „filozofii” nauczania zawodu i wprowadzenia roku uzupełniającego.

Nowe szkoły sztuk pięknych i rzemiosła (*Școala de Arte și Meserii*) zastąpiły prowadzone wcześniej kształcenie na poziomie średnim II stopnia. Szkoły te realizują obowiązkowe kształcenie zawodowe dla uczniów zainteresowanych nurtem zawodowym. Po ukończeniu tych szkół uczniowie otrzymują świadectwo potwierdzające kompetencje zawodowe, odpowiadające kwalifikacjom zawodowym I stopnia. Ponieważ w sytuacji niestabilnego rynku pracy zapotrzebowanie na konkretnych specjalistów z reguły różni się z prognozami w programach kształcenia zawodowego wprowadza się szerokie profile, które umożliwiają zdobycie szerokich specjalizacji i wielopoziomowych kwalifikacji. To rozwiązanie strategiczne zapewnia większą mobilność zawodową, pozwalając uniknąć ryzyka związanego z wąskimi kwalifikacjami, i zwiększa szanse integracji społecznej. Moduły wąskich specjalizacji można wówczas wykorzystywać w ramach dalszego kształcenia lub doskonalenia zawodowego. Do programów nauczania wprowadzono nowe przedmioty, m.in. informatykę, przedsiębiorczość, kulturę obywatelską, języki obce oraz poradnictwo i doradztwo zawodowe, co wyrównuje szanse i umożliwia absolwentom szkół zawodowych kontynuowanie nauki. Rok uzupełniający ułatwia płynne przejście ze szkoły *stricte* zawodowej do ogólnokształcącej. Z jednej strony nowe programy nauczania szkół sztuk pięknych i rzemiosła pozwalają przyjąć podejście ponadprzedmiotowe, zgodnie z zainteresowaniem samych uczniów, jak i wymogami lokalnego środowiska biznesu, z drugiej – społeczność lokalna, dysponująca rzetelnymi informacjami o lokalnym rynku pracy, może sugerować sposoby zaspokajania zapotrzebowania na określone kwalifikacje. Oba te aspekty powodują, iż kształcenie i doskonalenie zawodowe prowadzi się w ramach systemu edukacji, z wykorzystaniem specjalnych programów inicjowanych i organizowanych przez instytucje publiczne i prywatne, w duchu partnerstwa społecznego.

Reforma rumuńskiego szkolnictwa wyższego ułatwiła dostęp do studiów w uczelniach, przyczyniła się do podniesienia jakości kształcenia i badań naukowych, doprowadziła do decentralizacji zarządzania sprawami naukowo-dydaktycznymi i finansami uczelni oraz zachęciła uczelnie do współpracy z partnerami społecznymi.

Strategia rozwoju na lata 2002–2010, związana przede wszystkim z Deklaracją Bolońską, koncentruje się na:

- zapewnieniu jakości studiów, poprzez podniesienie wymagań wobec rektorów w zakresie zarządzania, przyspieszenie awansu kadry uczelnianej i doskonalenie zasad przeprowadzania konkursów na wysokie stanowiska w uczelniach, lepszą selekcję

- i motywację studentów, oraz upowszechnianie oceny wewnętrznej i zewnętrznej jako instrumentów wspomagających zapewnienie jakości;
- zapewnieniu absolwentom wyższych kwalifikacji, poprzez ściślejsze powiązanie wiedzy i umiejętności uzyskiwanych w uczelniach z wymogami rynku pracy, tudzież monitorowanie integracji absolwentów na rynku pracy;
 - reorganizacji procesu kształcenia, poprzez promowanie systemów modułowych, opartych na „pakietach” zajęć, oraz opracowanie polityki edukacyjnej dotyczącej kształcenia za pomocą mediów elektronicznych (*e-learning*);
 - promowaniu rumuńskiego systemu szkolnictwa wyższego w innych systemach europejskich i w ramach współpracy międzynarodowej, czemu ma służyć konsolidacja reform zgodnie z ewolucją europejskiego szkolnictwa wyższego, promowanie współpracy europejskiej w ramach programów *Socrates II* i *Leonardo II*, i co najważniejsze, ułatwianie wymiany studentów i nauczycieli między uczelniami.

W końcu transformacja objęła także resort edukacji. W poszukiwaniu optymalnej struktury funkcjonalnej, wynikającej z przyjętych zadań i celów, kolejne rządy modyfikowały nawet nazwę i funkcje samego ministerstwa. Obecne – Ministerstwo Edukacji, Badań Naukowych i Młodzieży (*Ministerul Educației, Cercetării și Tineretului*) – składa się z kilku departamentów, które odpowiadają za różne formy i poziomy edukacji. Na szczeblu regionalnym, w każdym okręgu (*județia*) istnieje inspektorat szkolny, kierowany przez inspektora generalnego. W każdej szkole działa rada szkolna i zarząd szkoły, które wspomagają dyrektorów szkół w wypełnianiu zadań kierowniczych. Jeżeli chodzi o inspekcje szkolne, dyrektorzy szkół i inspektorzy generalni mają obowiązek przygotowywania rocznych sprawozdań na temat warunków i poziomu kształcenia w podległych im placówkach. Sprawozdania te przedkłada się następnie władzom lokalnym oraz resortowi edukacji.

2. Edukacja „od przedszkola do doktora”

Edukacja przedszkolna obejmuje grupę wiekową od 3 do 6 lat. Kształcenie na tym poziomie prowadzi się w przedszkolach (*grădinițe*), wśród których większość stanowią placówki publiczne. Edukacja przedszkolna jest nieobowiązkowa (w roku szkolnym 2003/2004 do przedszkoli uczęszczało 69,2% dzieci) i bezpłatna. Zarówno publiczne, jak i prywatne przedszkola prowadzą zajęcia edukacyjne w ramach znormalizowanych programów (5 godzin dziennie), dłuższych programów (10 godzin dziennie) i programów tygodniowych (5 dni w tygodniu), zgodnie z podziałem na grupy wiekowe: 3–4 lata, 4–5 lat i 5–6 lat.

Dzieci rozpoczynają kształcenie obowiązkowe w wieku sześciu lat. Mogą jednak rozpocząć obowiązkową naukę wcześniej (przed ukończeniem 6 lat), jeżeli osiągną wymagany wiek do końca danego roku kalendarzowego oraz odpowiedni poziom rozwoju psychosomatycznego, lub później (w wieku 7 lat), jeżeli ich rodzice lub opiekunowie prawni złożą w tej sprawie pisemny wniosek.

Kształcenie obowiązkowe w Rumunii trwa 10 lat i jest podzielone na trzy etapy obejmujące: czteroletnią szkołę podstawową (*Școala primară*), czteroletnie kształcenie ogólne w ramach pierwszego etapu szkoły średniej I stopnia (*Gimnaziu*), oraz dwu-

letnie kształcenia ogólne, profilowane lub zawodowe w ramach drugiego etapu szkoły średniej I stopnia (*Liceu*). Reforma szkolnictwa spowodowała, iż począwszy od roku szkolnego 2003/2004 kształcenie obowiązkowe zostało przedłużone o dwa lata po ukończeniu gimnazjum⁶. Uczniowie mogą kontynuować naukę w ramach niższego cyklu licealnego, w którym prowadzi się kształcenie ogólne, a program obejmuje elementy przygotowujące do wyboru profilu (specjalizacji) w liceach II stopnia (*Liceu – ciclul superior*), lub w szkołach sztuk pięknych i rzemiosła, w których prowadzi się kształcenie zawodowe przygotowujące do podjęcia pracy w różnych zawodach. W tym drugim przypadku absolwenci powinni ukończyć rok uzupełniający przed podjęciem nauki w szkole średniej II stopnia.

W szkołach podstawowych wszystkich przedmiotów (z wyjątkiem religii, języków obcych, wychowania fizycznego i wychowania muzycznego) uczy tylko jeden nauczyciel, natomiast w szkołach średnich I stopnia lekcje prowadzą nauczyciele poszczególnych przedmiotów. Zgodnie z przepisami klasy mogą liczyć od 10 do 30 uczniów. Klasy są koedukacyjne i składają się z uczniów w tym samym wieku. W szkołach średnich I stopnia uczniowie, którzy są o co najmniej dwa lata starsi od uczniów w danej klasie, mogą uczęszczać na zajęcia wieczorowe.

Ramowy program nauczania dla szkół podstawowych i średnich I stopnia, ustalany na poziomie ministerialnym, umożliwia szkołom opracowanie własnego planu lekcji i obejmuje podstawę programową oraz komponent programu nauczania, samodzielnie przygotowywany przez szkoły. Przedmioty nauczania zgrupowane są w siedmiu obszarach programowych: język i komunikacja, matematyka i przedmioty przyrodnicze, ludzie i społeczeństwo, przedmioty humanistyczne i artystyczne, wychowanie fizyczne, technologie oraz poradnictwo i doradztwo zawodowe. Najważniejszymi przedmiotami są: język rumuński, języki obce, historia Rumunii i wychowanie fizyczne, stanowiące połowę tygodniowego wymiaru zajęć. Metod nauczania ministerstwo nie określa ogólnie w przepisach, ale istnieją pewne zalecenia dotyczące alternatywnych podręczników, prac domowych oraz wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych w procesie dydaktycznym.

Nauczyciele oceniają uczniów przez cały rok szkolny. Uczniowie mający trudności w nauce mogą powtarzać klasę. Po ukończeniu szkoły podstawowej uczniowie przechodzą automatycznie (bez egzaminów końcowych ani wstępnych) do gimnazjów. Po zakończeniu nauki w gimnazjum uczniowie przystępują do państwowych sprawdzianów końcowych (kompetencyjnych) z „języka i literatury rumuńskiej”, „matematyki” oraz – do wyboru – „historii Rumunów” bądź „geografii Rumunii” opartym na metodologii opracowanej przez ministerstwo edukacji. Absolwenci gimnazjów o profilu artystycznym lub sportowym zdają również egzamin praktyczny, właściwy dla danej dziedziny artystycznej lub sportowej. Na egzamin kompetencyjny mogą stawiać się także osoby niezależnie od wieku, które ukończyły klasę VIII gimnazjum, a które tego egzaminu nie zdały. Wyniki sprawdzianów wraz z wynikami uzyskanymi w ciągu czterech lat nauki w gimnazjum umożliwiają uczniom wybranie jednej z dwóch wspomnia-

⁶ *Lege nr. 268/2003 pentru modificarea și completarea Legii învățământului nr. 84/1995 (ustawa w sprawie nowelizacji ustawy o szkolnictwie nr 84/1995) z 13.06.2003 r. „Monitorul Oficial”, Partea I nr 430 z 19.06.2003 r.*

nych rodzajów szkół, w których będą kontynuować naukę na poziomie średnim I stopnia: liceów lub szkół sztuk pięknych i rzemiosła.

W 2001 roku Rumunia wprowadziła system elektronicznych zapisów do tych szkół (*Admiterea în Licee și Școli de Arte și Meserii – ADLIC*) centralizujący wyniki egzaminów i przydzielający kandydatów do szkół zgodnie z ich wynikami i preferencjami. Przydział kandydatów dokonywany jest zgodnie ze specyfikacją ministerstwa edukacji i nauki⁷.

Po zakończeniu dwóch lat nauki w tych szkołach, czyli po ukończeniu w nich niższego cyklu kształcenia (co zbiega się w czasie z ukończeniem etapu kształcenia obowiązkowego) także nie przeprowadza się egzaminów końcowych. Absolwenci niższego cyklu licealnego oraz niższego cyklu szkół sztuk pięknych i rzemiosła otrzymują świadectwo ukończenia tych etapów, teczkę z dokumentami przydatnymi na dalszych etapach nauki oraz – na życzenie – kopię wykazu ocen uzyskanych w trakcie kształcenia obowiązkowego. Ci pierwsi przyjmowani są na wyższy cykl licealny zgodnie z zasadami określonymi przez resort edukacji każdorazowo na rok przed rozpoczęciem kolejnego roku szkolnego. Ci drudzy – po zdaniu egzaminu potwierdzającego uzyskanie kwalifikacji zawodowych – mogą otrzymać świadectwo kwalifikacji zawodowych I stopnia. Lecz dla nich warunkiem przyjęcia do szkoły średniej II stopnia jest ukończenie roku uzupełniającego celem wyrównania wykształcenia do poziomu, jakiego wymaga się na wstępie do szkoły średniej II stopnia, oraz zdobycie kwalifikacji zawodowych na wyższym poziomie.

Program nauczania dla roku uzupełniającego opracowuje ministerstwo zgodnie z nową strukturą systemu edukacji. Absolwenci roku uzupełniającego otrzymują świadectwo ukończenia tego etapu, teczkę z dokumentami przydatnymi na dalszych etapach nauki oraz – na życzenie – kopię wykazu uzyskanych ocen. Po zdaniu egzaminu zawodowego mogą również otrzymać świadectwo kwalifikacji zawodowych II stopnia. Ci, którzy posiadają oba wymagane świadectwa mogą zostać przyjęci do szkoły średniej II stopnia, zgodnie z ogólnie obowiązującymi zasadami.

W szkołach średnich II stopnia (wyższy cykl licealny) prowadzi się kształcenie ogólne i profilowane, umożliwiające kontynuację nauki w szkole policealnej lub podjęcie studiów w uczelni wyższej. Ramowy program nauczania dla ogólnokształcących i profilowanych szkół średnich, podobnie jak dla szkół podstawowych i średnich I stopnia, obejmuje siedem obszarów programowych (język i komunikacja, matematyka i przedmioty przyrodnicze, ludzie i społeczeństwo, przedmioty humanistyczne i artystyczne, wychowanie fizyczne, technologie oraz poradnictwo i doradztwo zawodowe) ale znaczenie poszczególnych obszarów zależy od typu szkoły. Postępy uczniów w ramach wszystkich przedmiotów są oceniane przez nauczycieli w sposób ciągły przez cały rok szkolny. Nauczyciele podejmują również decyzje o powtarzaniu klas przez uczniów.

⁷ Szerzej na ten temat funkcjonowania systemu na stronie internetowej Zinformatyzowanego Systemu Edukacyjnego (*Sistem Educațional Informatizat – SEI*), <http://portal.edu.ro/index.php/articles/c1473/>. Dostępne w języku polskim materiały mylnie podają, iż system ADLIC jest pierwszym w Rumunii systemem przydzielającym kandydatów do szkół wyższych. Zob.: *Pierwszy raport o postępach we wdrażaniu „eEurope+” w krajach kandydujących*, http://www.vulcan.edu.pl/badania/powronnania/raport_europe.pdf.

Na zakończenie wyższego cyklu licealnego przeprowadza się egzamin maturalny (*examen de bacalaureat*) zgodnie z obowiązującymi standardami międzynarodowymi (matura międzynarodowa). Dopuszcza się do niego uczniów, którzy ukończyli ostatnią klasę w systemie dziennym, wieczorowym i zaocznym. Ci, uczący się w szkołach państwowych mają prawo do dwukrotnego bezpłatnego zdawania egzaminu (kolejne podejścia są płatne), uczący się w szkołach prywatnych muszą za egzamin płacić.

Egzamin maturalny jest podstawowym wskaźnikiem pozwalającym ocenić poziom wiedzy ogólnej i szczegółowej posiadanej przez absolwentów, i składa się z dwóch lub (odpowiednio) trzech części, dwóch wspólnych i trzech wybranych – zgodnie z typem i profilem klasy. Wspólnymi przedmiotami egzaminacyjnymi są: „język i literatura rumuńska” (egzamin pisemny i ustny), jeden ze współczesnych języków obcych (ustny), oraz dla uczniów uczących się w szkołach z wykładowym językiem obcym „język i literatura” tego kraju (pisemny i ustny).

Absolwenci klas „teoretycznych” o profilu humanistycznym zdają obligatoryjnie historię lub geografię (pisemnie). Absolwenci klas „teoretycznych” o profilu ścisłym – obligatoryjnie matematykę (pisemnie). Ponadto wszyscy – dwa dodatkowe dowolnie wybrane przedmioty z różnych obszarów programowych szkoły (pisemnie).

Absolwenci klas „technologicznych” zdają obligatoryjnie matematykę (pisemnie), oraz dwa dodatkowe przedmioty do wyboru: pierwszy z zakresu programowego „technologie” (pisemnie), drugi z innego obszaru programowego (pisemnie).

Absolwenci klas „zawodowych” zdają obowiązkowo: historię, geografię lub inny przedmiot humanistyczny (pisemnie), oraz matematykę lub inny przedmiot z zakresu nauk ścisłych (także pisemnie). Ponadto dwa dodatkowe przedmioty do wyboru: pierwszy z obszarów programowych odpowiadających profilowi i specjalizacji (pisemny lub praktyczny), drugi spośród dyscyplin nie wybranych poprzednio (pisemnie).

Absolwenci wszystkich typów i profili klas jako jeden z dodatkowych przedmiotów mogą wybrać „wychowanie fizyczne”, które zdają oczywiście praktycznie.

W klasach typu „technologicznego” i „zawodowego” nauka na poziomie liceum kończy się także egzaminem kompetencji zawodowych, niezależnie od egzaminu maturalnego.

Świadectwa maturalne wydawane są po zdaniu tego egzaminu (*diplomă de bacalaureat*) umożliwia absolwentom przystąpienie do egzaminów wstępnych na studia w uczelni. Wszyscy uczniowie, którzy ukończyli szkołę średnią II stopnia – niezależnie od tego, czy uzyskali świadectwo maturalne, czy też nie – mogą przystąpić do egzaminów wstępnych do szkół policealnych.

Na poziomie policealnym jedynie szkoły medyczne wymagają świadectw maturalnych, z zasady wszystkie organizują egzaminy wstępne. Programy nauczania dla nich ustala resort edukacji wspólnie z Ministerstwem Pracy, Rodziny i Wyrównywania Szans (*Ministerul Muncii, Familiei și Egalității de Șanse*). Świadectwo ukończenia szkoły policealnej (*certificat de absolvire*) uprawnia do podjęcia pracy zawodowej.

Rumuński system szkolnictwa wyższego jest zgodny z innymi systemami europejskimi i tak zwanym Procesem Bolońskim. Organizacja studiów uniwersyteckich oparta

jest trzech głównych cyklach kształcenia⁸. Do każdego cyklu określone zostały odrębne procedury przyjęć i uzyskiwania dyplomów ukończenia studiów. Czas trwania cykli studiów na różnych kierunkach i specjalizacjach ustaliło Ministerstwo Edukacji i Nauki na podstawie propozycji Krajowej Rady Rektorów (*Consiliul Național al Rectorilor*). Wprowadzone zostały także specjalne wymogi dotyczące tzw. zawodów regulowanych, zatwierdzone na szczeblu europejskim.

Studia wyższe obejmują cykl krótki (od dwóch do trzech lat) w kolegiach uniwersyteckich (*colegii universitare*) i cykl długi (od czterech do sześciu lat), realizowany w uniwersytetach, instytutach i akademiach. Wszystkie uczelnie wymagają od kandydatów posiadania świadectwa maturalnego i przyjmują ich na podstawie egzaminów wstępnych, przeprowadzanych zgodnie z ogólnymi kryteriami, ustalonymi w resorcie edukacji i nauki. Studenci, którzy posiadli kwalifikacje przyznawane przez kolegia uniwersyteckie (*diplomă de absolvire*), mogą kontynuować studia w uczelniach prowadzących długi cykl studiów, na tym samym lub pokrewnym kierunku, po zdaniu egzaminu wstępnego przeprowadzanego przez rady wydziałów. Długi cykl studiów kończy się egzaminem prowadzącym do tytułu licencjata (*licențiat*). Absolwenci tego cyklu mogą kontynuować naukę w ramach podyplomowego systemu kształcenia⁹.

Studia licencjackie i inżynierskie (*studii universitare de licență*) (I cykl) obejmują od 180 do 240 punktów, zgodnie z Europejskim Systemem Transferu Punktów (*European Credit Transfer System – ECTS*), które można przenosić między programami i uczelniami, i trwają od trzech do czterech lat zależnie od kierunku i specjalizacji. Studia magisterskie (*studii universitare de masterat*) (II cykl) obejmują od 90 do 120 punktów, które także można przenosić między programami lub uczelniami (wyjątkowo, zależnie od czasu trwania I cyklu, dolnym limitem może być 60 punktów), i trwają od roku do dwóch lat. Obydwa cykle powinny umożliwić uzyskanie co najmniej 300 punktów. W przypadku zawodów regulowanych standardami europejskimi dwa cykle można połączyć w jeden długi program studiów trwający od pięciu do sześciu lat i prowadzący do odpowiednika dyplomu magisterskiego. Studia doktoranckie (*studii universitare de doctorat*) (III cykl), również zreformowane w ramach Procesu Bolońskiego, trwają trzy lata.

System ECTS został w pełni wprowadzony i stał się obowiązującym dla wszystkich uczelni, a Suplement do Dyplomu (*Suplimentul la Diplomă*) wydawany jest bezpłatnie każdemu absolwentowi w języku powszechnie używanym na szczeblu międzynarodowym.

3. Dostęp do nauki dla mniejszości narodowych

Mniejszości narodowe zajmują szczególnie ważne miejsce we wszystkich sferach funkcjonowania państwa: gospodarczej, społeczno-politycznej i kulturalnej, także edu-

⁸ *Lege privind organizarea studiilor universitare* (ustawa o organizacji studiów uniwersyteckich) nr 288/2004 z 24.06.2004 r. „Monitorul Oficial”, Partea I, nr 614 z 07.07.2004 r.

⁹ *HG nr. 88/10.02.2005 privind organizarea studiilor universitare de licență* (uchwała rządu w sprawie organizacji studiów licencjackich) nr 88 z 10.02.2005 r.

kacyjnej. Ukraińcy i Rosjanie (starowiercy), Czesi, Serbowie, Chorwaci, Słoweńcy, Bułgarzy Grecy, Tatarzy i Turcy, także Polacy, na stałe wrosli w strukturę etniczną Rumunii, tworząc barwną mozaikę zwyczajów i kultur.

W Rumunii żyje aktualnie około dwóch milionów etnicznych Madziarów, którzy w niektórych okręgach (Hârghita, Covașna) w zwartych skupiskach stanowią zdecydowaną większość zamieszkującej je populacji. Bukareszt, obawiając się secesjonistycznych dążeń rejonów, w których Węgrzy stanowią zdecydowaną większość, jawnie ograniczał im prawa. Idea pojednania rumuńsko-węgierskiego, sformułowana jeszcze w 1995 roku według intencji prezydenta Iona Iliescu na wzór historycznego zbliżenia między Francją a Niemcami, okazała się jedynie gestem propagandowym. Przedmiot kontrowersji stanowił pakiet ustaw o szkolnictwie i o symbolach narodowych, narzucający uczniom szkół węgierskich nie tylko obowiązkowe lekcje języka i literatury rumuńskiej, ale i historii i geografii Rumunii, po rumuńsku¹⁰. Reakcją na „mentalność głównego lokatora”¹¹ było przyjęcie przez węgierski parlament „Karty Węgry”, ustawy przyznającej Węgom w krajach ościennych określone przywileje, nie tylko w zakresie szkolnictwa i kultury, na co z kolei rząd rumuński zareagował niezwykle ostro¹². Trzymał się wątpliwej tezy, iż ustawa powstrzyma procesy asymilacyjne wśród rumuńskich Madziarów, wzmocni tendencje do autonomii także wśród etnicznej ludności rumuńskiej zamieszkującej Siedmiogród i zagrozi unitarnemu charakterowi państwa¹³.

Drugą, co do liczebności mniejszością narodową na obszarze Siedmiogrodu jest ludność pochodzenia niemieckiego – Sasi i Szwabi. Pierwszym następstwem upadku Nicolae Ceaușescu był ich masowy *exodus* do Republiki Federalnej Niemiec. Proces ten z czasem osłabł, a dzięki rozsądnej polityce rządu Niemiec, motywującej do pozostania, zjawisko masowego wychodźstwa praktycznie zanikło. Obecnie w Rumunii pozostało około osiemdziesiąt tysięcy banackich, bukowińskich i siedmiogrodzkich Niemców.

Lecz mniejszością szczególną, swym wyglądem i sposobem bycia najbardziej rzucającą się w oczy, liczebnością rywalizującą z Węgrami, a jednocześnie egzystującą na marginesie życia politycznego i społecznego, są Cyganie. Reżim Ceaușescu nie uznawał ich odrębności narodowej; deklarował ich jako „rdzennych” Rumunów, skądinąd władze świadome były skali zjawiska¹⁴. Obecnie – z uwagi na brak rzetelnych danych – ocenia się, iż realna ich liczba rozciąga się między 1,2 do ponad 2,5 miliona (ok. 10% ludności)¹⁵. Zajmujący zawsze najniższy poziom piramidy społecznej byli solą w oku

¹⁰ *Legia Învățământului a României nr 84* (Ustawa o szkolnictwie w Rumunii), „Monitorul Oficial” nr 167/1995.

¹¹ A. Cornea, *Mentalitatea locatarului principal*, „22” z 2–8.08.1995, s. 4.

¹² *Act LXII of 2001 on Hungarians Living in Neighboring Countries, adopted by Parliament on 19 June 2001* (Ustawa o Węgrach żyjących w krajach ościennych), Budapeszt 2002.

¹³ J. Solak, *Establishment polityczny, armia i społeczeństwo Rumunii wobec polityki zagranicznej i bezpieczeństwa kraju (1989–2003)*, „Polski Przegląd Dyplomatyczny” 2003, nr 4.

¹⁴ Według danych *Securitate* (1983) kraj zamieszkiwało 2,3 miliona ludności romskiej, w tym 229 tysięcy urzędowo spisanych nomadów, według oficjalnych statystyk, zaledwie 75 696 osób (mniej niż 0,3% populacji).

¹⁵ Wydaje się, że najbliższa prawdy jest liczba 1,8 mln (7,9%), chociaż różne organizacje podają często zawyżone (2,5 mln – *Minority Rights Group*), lub zaniżone (1 452 700–1 558 552 – *Research Institute for Quality of Live*) dane.

każdej rumuńskiej władzy. W świetle aspiracji do Unii Europejskiej wiązały się z nimi tak trudne i pilne dla państwa bolączki jak m.in. przestępczość, analfabetyzm, opieka nad sierotami, nielegalna migracja, sprawy wizowe. Nade wszystko zaś edukacja. Ogromnym wysiłkiem opracowane i wdrażane przez Ministerstwo Edukacji programy ułatwiające dostęp tej młodzieży do nauki (na szczeblu podstawowym i średnim), funkcjonowały wyłącznie na papierze, bo sami Romowie nie czują i nie rozumieją potrzeby edukowania siebie i swoich dzieci.

W okresie wszechwładzy Ceaușescu w życiu politycznym Rumunii mniejszości etniczne były nieobecne w każdej niezależnej formie organizacyjnej. Zlikwidowano wszystkie szkoły świeckie i generalnie wszelkie niezależne placówki nauczające w językach mniejszości; niektóre grupy etniczne (Lipowianie, Rusini, Turcy, Ormianie, Chorwaci, Grecy, Żydzi, Polacy) utracili tym samym ostatnie szkoły podstawowe. Pod różnymi pretekstami tysiące dzieci pozbawiono możliwości uczenia się w językach ojczystych. Z uwagi na katastrofalny brak przygotowanych nauczycieli z roku na rok obniżał się poziom nauczania, zmniejszała się też liczba klas, w których niektóre przedmioty nauczane były w językach mniejszości. Skutkiem był radykalny spadek poprawnej (w mowie i piśmie) znajomości języków rodziców, zniechęcający zdolną młodzież do podejmowania studiów na kierunkach filologicznych i pedagogicznych. Z kolei niedobór nauczycieli generował jeszcze większy ich brak. Wymownym tego przykładem jest sytuacja mniejszości polskiej na Bukowinie, ale nie tylko. Zamknięte koło „polityki edukacyjnej” Ceaușescu prowadziło do intelektualnej degradacji i kulturalnej stagnacji, spotęgowanej świadomą dewastacją dziedzictwa kulturowego innych narodowości: zamykano domy kultury, biblioteki, muzea, galerie sztuki; demolowano miejsca kultów religijnych; likwidowano wszelkie organizacje i stowarzyszenia kulturalne.

Po rewolucji 1989 roku w elitach politycznych zdano sobie sprawę, że problem mniejszości narodowych jest nieodłącznym komponentem właściwie rozumianej demokracji i respektowania praw człowieka, Rumunia nie będzie w tym względzie żadnym wyjątkiem, a czytelna, oparta na demokratycznych zasadach i europejskich standardach polityka wobec mniejszości narodowych pozytywnie wpłynie na stosunki międzynarodowe kraju, stymulując procesy normalizacji politycznej i gospodarczej ze wszystkimi członkami społeczności międzynarodowej. W nowej demokratycznej konstytucji (1991) określono, iż „Rumunia jest wspólną i niepodzielną ojczyzną wszystkich jej obywateli, niezależnie od ich rasy, narodowości, pochodzenia etnicznego, języka [...]”¹⁶, zaś „państwo uznaje i gwarantuje osobom należącym do mniejszości narodowych prawo do utrzymywania, rozwijania i wyrażania ich tożsamości etnicznej, kulturowej, językowej i religijnej”¹⁷. Przyjęta przez parlament w 2001 roku ustawa o lokalnej administracji publicznej, rozszerzyła zakres praw mniejszości narodowych, dopuszczając m.in. do używania własnego języka na posiedzeniach rad lokalnych, wówczas, gdy dana mniejszość będzie miała co najmniej jedną trzecią radnych. Jeżeli grupa etniczna przekraczała 20% ogólnej liczby mieszkańców miejscowości, jej członkowie mogli używać własnego języka w kontaktach z władzami administracyjnymi. Te z kolei zostały zobowiązane ogłaszać wszelkie decyzje administracyjne tak w języku

¹⁶ Artykuł 4. *Konstytucja Rumunii* z dnia 21 listopada 1991 r., „Monitorul Oficial” nr 233/1991.

¹⁷ Artykuł 6, op. cit.

rumuńskim, jak i mniejszości. Rozpoczął działalność międzyresortowy komitet koordynujący kwestie mniejszości etnicznych (*Comitetul Interministerial pentru Minorităţi Naţionale*). Lecz prawdziwego przełomu w „systemie myślenia, sposobie działania” rumuńskich władz oświatowych dokonała – paradoksalnie – wspomniana już i kontestowana przez Węgrów ustawa o szkolnictwie z 1995 roku¹⁸. Kilkakrotnie nowelizowana i rozbudowana o szczegółowe przepisy wykonawcze¹⁹ stanowi *expressis verbis*, iż osoby należące do mniejszości narodowych mają prawo uczyć się i studiować w swoim ojczystym języku, na wszystkich poziomach i we wszystkich rodzajach szkół, do których prowadzony jest nabór. Ponieważ w Rumunii jest absolutnie zakazane warunkowanie dostępu do nauki języka ojczystego przedstawieniem deklaracji o przynależności do mniejszości narodowej (Konstytucja Rumunii gwarantuje prawo do zachowania tożsamości, a dane osobowe zebrane podczas spisów powszechnych są niejawnymi). Każdy uczeń, każdej narodowości ma prawo uczyć się przedmiotu „język i literatura ojczysta”, jeśli uzna taką naukę za korzystną. Wystarczy, że uczeń (jego rodzic bądź opiekun prawny) stwierdzi, iż jego język ojczysty lub narodowość są inne niż rumuńskie, lub uważa że należy do innej narodowości, ale chciałby nauczyć się innego języka, jako języka ojczystego. Te ostatnie przypadki nie są bynajmniej odosobnione. Uczniowie pochodzący najczęściej z mieszanych małżeństw i żyjący w ramach dwóch mniejszościowych kultur mają prawo do nauki obu języków (przykładowo – uczeń żyjący w kulturze niemieckiej i węgierskiej, który uczy się w klasie z wykładowym niemieckim ma prawo do nauki ojczystego węgierskiego; podobnie uczeń narodowości romskiej, uczący się w klasie z wykładowym węgierskim, albo innej mniejszości narodowej, ma prawo do nauki ojczystego romskiego).

W zależności od lokalnych potrzeb i na prośbę mniejszości narodowych (mogą one nawet wskazać konkretne szkoły podstawowe i średnie, w których istnieje potrzeba nauki języka ojczystego) organizuje się grupy, klasy, sekcje lub nawet całe szkoły, w których wykładowym językiem będzie język danej mniejszości. Pod warunkiem, że nie zagrazi to pozycji i nauczaniu w języku rumuńskim. Z tej przyczyny tylko w szkołach podstawowych przedmiot „język rumuński” jest nauczany zgodnie z programami i podręcznikami szkolnymi opracowanymi specjalnie na użytek danej mniejszości narodowej. Już na poziomie gimnazjów i liceów „język i literatura rumuńska” nauczana jest zgodnie z programami i podręcznikami szkolnymi obowiązującymi dla klas z wykładowym językiem rumuńskim.

W praktyce w szkołach podstawowych, w klasach od I do IV oraz w klasach od VI do VIII, nauka języka i literatury rumuńskiej obejmuje 4 godziny w tygodniu (w klasie V – 5 godzin w tygodniu). Liczba godzin nauki języka i literatury ojczystej jest identyczna z liczbą godzin nauki języka i literatury rumuńskiej. W klasach VI i VII dochodzi jeszcze jedna godzina w tygodniu nauki historii i tradycji mniejszości narodowej. Decyzja o nauce drugiego języka w klasach od V do VIII leży w gestii szkoły (i rodziców), która może na ten przedmiot przeznaczyć 2 godziny lekcyjne w tygodniu.

¹⁸ *Legea nr. 84/1995*, op. cit.

¹⁹ *Ordin nr. 3638/11.04.2001 cu privire la aplicarea Planului-cadru de învăţământ pentru clasele I-a VIII-a în anul şcolar 2001–2002 [în anul şcolar 2006–2007, nu se mai aplică la clasele I–IV] (zarządzenie dotyczące wprowadzenia w życie ramowego planu programowego dla klas I–VIII).*

Wszystkie inne przedmioty obecne w ramowym planie programowym dla klas od I do VIII są obowiązkowe dla wszystkich uczniów, bez względu na ich etniczne pochodzenie.

Z kolei takie przedmioty, jak „historia Rumunii” i „geografia Rumunii” w szkołach podstawowych, w których językiem wykładowym jest język danej mniejszości, są nauczane w tym języku, w oparciu o programy i podręczniki dla klas z wykładowym językiem rumuńskim, aczkolwiek uczniowie mają obowiązek zapisywania i przyswojenia sobie miejscowych nazw (toponimów) i imion własnych w języku rumuńskim. Na poziomie gimnazjalnym i licealnym przedmioty te nauczane są w języku rumuńskim, zgodnie z programami i podręcznikami obowiązującymi dla klas z wykładowym językiem rumuńskim. Podobna zasada obowiązuje podczas egzekwowania wiedzy z tych przedmiotów; egzaminy odbywają się w języku, w którym dany przedmiot był wykładany.

Uczniowie należący do mniejszości narodowych, a uczący się w szkołach z wykładowym językiem rumuńskim, na żądanie ich samych lub ich rodziców (ich listę przedstawiają dyrekcji szkoły organizacje i stowarzyszenia zrzeszające daną mniejszość lub komitet rodzicielski) zgłaszając potrzebę nauki języka ojczystego zgłaszają *implicite* potrzebę nauki historii i tradycji mniejszości (każdy uczeń z klas VI i VII, który uczy się przedmiotu „język i literatura ojczysta” automatycznie uczęszcza na zajęcia z historii i tradycji). Zajęcia te są częścią kanonu programowego i – w konsekwencji – są one obowiązkowo włączone do harmonogramu zajęć szkół.

Liczba godzin przeznaczona na naukę języka ojczystego wynosi od 3 do 4 godzin lekcyjnych tygodniowo w każdym roku nauki. Godziny te uwzględniane są w ramowym planie programowym i są włączone do planów zajęć poszczególnych szkół. Jeżeli uczniowie są zainteresowani pogłębianiem nauki języka ojczystego, szkoły mogą włączyć dodatkowe godziny przeznaczone na ten przedmiot do kategorii godzin lekcyjnych pozostających w dyspozycji szkoły. Nauczyciele mają prawo wyboru tekstów, odpowiadających poziomowi wiedzy uczniów, z podręczników szkolnych oraz możliwość zalecania w ramach lektur dodatkowych tych tekstów, których nie zdołali omówić z braku czasu podczas zajęć programowych²⁰.

W programach i podręcznikach szkolnych do nauki historii powszechnej i historii Rumunii zawarte są także historia i opisy tradycji mniejszości narodowych z Rumunii. Gdy istnieje taka potrzeba w gimnazjach może zostać wprowadzony przedmiot „historia i tradycje mniejszości narodowych”, wykładany w języku tejże grupy etnicznej.

Lecz przywilej nauki własnego oraz we własnym języku ojczystym rodzi pewne „niedogodności” i nakłada konkretne obowiązki. Całkowita liczba godzin lekcyjnych

²⁰ *Ordin nr. 3533/31.03.1999 privind studiul limbii materne de către elevii aparținând minorităților naționale care frecventează școli cu predare în limba română* (instrukcja dotycząca nauki języka ojczystego dzieci należących do mniejszości narodowych, które uczęszczają do szkół z językiem rumuńskim) nr 3533 z 31.03.1999 r.; zob. też: *Ordin nr. 5398/25.11.2004 privind modificarea O.M. nr. 3533/08.04.2002 pentru aprobarea Metodologiei de acreditare a programelor de formare continuă a personalului din învățământul preuniversitar* (zarządzenie dla... kształcenia przeduniwersyteckiego) nr 5398 z 25.11.2004 r.

tygodniowo dla tych uczniów może przekroczyć maksymalną liczbę godzin przewidzianych dla etnicznych Rumunów. W klasach od V do XII uczniowie są zobowiązani do napisania jednej pracy w semestrze z przedmiotu „język ojczysty”. Gimnazjaliści, którzy uczęszczają na zajęcia w swoim języku ojczystym, muszą w ramach egzaminu kompetencyjnego zdać (i zdać) egzamin również ze swojego „języka i literatury ojczystej”. Podobnie maturzyści; ich również obowiązuje „język i literatura ojczysta”.

W ramach państwowego szkolnictwa wyższego na wniosek konkretnej mniejszości narodowej mogą zostać zorganizowane, grupy, sekcje, kolegia i wydziały z wykładowym językiem tej mniejszości, pod warunkiem że zostanie zapewniona możliwość przyswojenia sobie przez studentów specjalistycznej terminologii w języku rumuńskim. Podobnie mogą zostać utworzone wielokulturowe instytucje szkolnictwa wyższego. Języki wykładowe obowiązujące w tych instytucjach są określane przez ustawę założycielską.

Państwo popiera promowanie przez instytucje szkolnictwa wyższego posiadające odpowiednie struktury i prowadzące działalność wielokulturową, wieloetnicznego harmonijnego współistnienia i integracji na poziomie narodowym i europejskim. Osoby należące do mniejszości narodowych mają prawo do tworzenia i zarządzania własnymi prywatnymi instytucjami szkolnictwa wyższego.

Każdy obywatel Rumunii, niezależnie od języka ojczystego, którym się posługuje w domu oraz od języka, w którym zakończył poprzedni etap edukacji, ma prawo wstępu do wszystkich typów szkół z wykładowym językiem rumuńskim lub językami mniejszości narodowych. W szkolnictwie każdego typu i na każdym poziomie egzaminy wstępne i egzaminy końcowe mogą się odbyć w języku, w którym był wykładany przedmiot egzaminacyjny.

W szkołach, w których istnieją klasy z wykładowym językiem mniejszości narodowej władze oświatowe są zobowiązane zapewnić proporcjonalny udział kadry nauczycielskiej spośród osób należących do mniejszości narodowej. Oczywiście z zachowaniem zasady kompetencji zawodowej²¹. Ponieważ uczniowie należący do mniejszości narodowych mogą także uczęszczać na zajęcia z religii w swoim języku ojczystym, szkoły mają obowiązek skontaktować się ze związkami wyznaniowymi w celu wyznaczenia wykwalifikowanej kadry nauczycielskiej. Z zasady stanowiska zastępców dyrektorów takich szkół powierza się przedstawicielom mniejszości; ich wybór odbywa się z uwzględnieniem proporcjonalnej liczby tych klas z wykładowym językiem mniejszości w stosunku do wszystkich klas w szkole. Dyrektorzy szkół mają obowiązek zaznajamiać rodziców i uczniów należących do mniejszości etnicznych z prawami, które im przysługują, oraz informować kuratoria o liczbie potrzebnych podręczników do nauki języka ojczystego.

Kuratoria okręgowe (wojewódzkie) zobligowane są zapewnić podręczniki szkolne dla mniejszości, przekazując poprawnie i z odpowiednim wyprzedzeniem czasowym

²¹ *Ordin nr. 5612/14.11.2006 privind aprobarea Programelor pentru ocuparea posturilor didactice vacante în învățământul preuniversitar la Limba și literatura bulgară – educatoare și învățători, Limba și literatura maghiară maternă – educatoare, învățători, profesori (zarządzenie w sprawie... kadry dydaktycznej nauczającej „języka ojczystego i literatury” – bułgarskiego i węgierskiego) nr 5612 z 14.11.2006 r.*

(z uwagi na proces wydawniczy) potrzebną ich liczbę. Z kolei ministerstwo edukacji, a konkretnie jedna z jego wyspecjalizowanych dyrekcji (*Direcția Generală pentru Învățământul în Limbile Minorităților*) odpowiada za przygotowanie i doskonalenie personelu dydaktycznego, jak również za podręczniki szkolne i inne materiały dydaktyczne w językach etnicznych (przede wszystkim węgierskim i romskim, ale także bułgarskim, czeskim, chorwackim, niemieckim, ormiańskim, polskim, rosyjskim, serbskim, słowackim, tureckim, ukraińskim i włoskim). Ponadto, we wszystkich instytucjach oświatowych przestrzegana jest proporcjonalna reprezentacja mniejszości narodowych.

W komisjach maturalnych egzaminujących abiturientów należących do mniejszości etnicznych, którzy uczyli się i chcą zdawać egzaminy z wybranych przedmiotów w języku ojczystym, zasiadają nauczyciele znający dobrze język ojczysty kandydata i wykładający dany przedmiot w tym języku. Zasada ta obowiązuje również na szczeblu komisji okręgowych. Podczas każdego egzaminu, gdzie niezbędne jest tłumaczenie, gwarancją jego poprawności jest obecność nauczyciela, który dany przedmiot wykladał w języku abiturienta.

4. Konkluzje

Badania przeprowadzone z inicjatywy *Centrul Educația 2000+* dały odpowiedź na podstawowe kwestie: jak Rumunii postrzegają wpływ edukacji na sukces życiowy; jaki jest ich poziom znajomości systemu edukacji i oferty szkolnictwa; jaki jest ich stosunek do prywatnych instytucji nauczania; co oznacza „dobra szkoła”; czy wierzą w system edukacji, w szkołę i w profesorów; w jakim stopniu są bądź chcą być zaangażowani w edukację własnych dzieci; jak odbierają zmiany, jakie dokonywały się w systemie począwszy od 1990 roku; czy w ich odczuciu szkoła jest miejscem, które zapewnia równe szanse wszystkim dzieciom; czy są skłonni inwestować w dalszą edukację swoich dzieci po ukończeniu nauki obligatoryjnej; jak oceniają aktualne szkolnictwo pod względem jakości w porównaniu ze szkolnictwem Zachodnim oraz tym z czasów komunizmu?

Badania nakreśliły możliwie wierny portret rumuńskiego szkolnictwa (tak, jak jest ono postrzegane przez większość społeczeństwa) oraz wskazały (tam, gdzie jest to konieczne) obszary, które należałoby poprawić. Uświadomiły fenomen społecznego konserwatyzmu i oporności na zmiany. Ale rumuńskie przysłowie „*Ai carte ai parte*” (masz wykształcenie, masz szczęście) zdobywa coraz większą praktyczną nośność, szczególnie na obszarach wiejskich. Wzrasta poziom uznania dla szkół prywatnych; ponad połowa (55%) zgadza się na istnienie prywatnych instytucji nauczania. Lecz pojęcie „dobra szkoła” nadal kojarzone jest z instytucją nauczyciela. To kwalifikacje i zalety profesorów decydują o poziomie szkoły, inne kryteria (dotacje dla szkoły, wyniki uczniów zarówno w szkole, jak i po jej ukończeniu, uwaga i troska jaką obdarza uczniów) są drugoplanowe, mało istotne, by uznać szkołę za godną polecenia. Dobrą szkołę tworzą dobrzy nauczyciele, zaś dobry nauczyciel to przede wszystkim „nauczyciel dobrze przygotowany” oraz taki, który traktuje wszystkie dzieci jednakowo, nie dopuszczając do żadnych aktów dyskryminacji.

Reasumując, po pierwszym, można by rzec „zapoznawczym” i „romantycznym” okresie członkostwa w UE, oczekiwania społeczeństwa rumuńskiego wobec wartości zachowań, które powinny zdobyć w szkole ich dzieci różnią się znacznie od wartości, na które kładzie się nacisk w otwartych społeczeństwach demokratycznych, „starych” państwach Unii Europejskiej. Skłaniają się raczej w kierunku umiłowania ładu i porządku, z uszczerbkiem dla niezależnego myślenia i współpracy międzyludzkiej²².

²² Szczegółowe wyniki badań: „Observatorul Cultural” nr 226 z 22–28.04.2004 r.